

Тумонбаева Мира Жээнбаевна
“КЭАУ” ОИӨК

Кыргыз-орус тилдери кафедрасынын
фил.ил.к., доцент

Тумонбаева Мира Жээнбаевна

К.ф.н., доцент кафедры Кыргызско-
русского языков УНПК “МУК”

Tumonbaeva Mira Jeenbaevna

ERPC “International University of Kyrgyzstan”

Ph.D. (Philology),

Associate Professor of the Department of Kyrgyz-
Russian languages

Токтоназарова Адашкул Токтоназаровна

“КЭАУ” ОИӨК

Кыргыз-орус тилдери кафедрасынын окутуучусу

Токтоназарова Адашкул Токтоназаровна

Преподаватель кафедры Кыргызско-русского
языков УНПК “МУК”

Toktonazarova Adashkul

Teacher of the Kyrgyz and Russian

Languages department,

ERPC “International University of Kyrgyzstan”

КЫРГЫЗ ТИЛИН ЧЕТ ТИЛИ КАТАРЫ ОКУТУУДАГЫ АЙРЫМ МЕТОДДОР

НЕКОТОРЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОЙ ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК

SOME METHODS OF TEACHING KYRGYZ AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE

*"Тил үйрөнүү – башка бир
дүйнөгө сапар кезмек сыяктуу"*
Юнус Эмре

Аннотациясы: Аталган макалада кыргыз тилин чет өлкөлүк жана башка улуттун өкүлдөрүнө окутуу боюнча изилденген эмгектер, тарыхый фактылар каралды. Жалпы адамзаттык глобалдашуу агымы менен катар ар түрдүү тилдердин жана маданияттардын бири-бири менен байланыш түзүү аракетинин натыйжасында башка тилдерди үйрөнүү актуалдуу маселеге айлангандыгын эске алсак, кыргыз жери да көптөгөн чет өлкөлүк жарандарды кызыктырып, бүгүнкү күндө келип кетүүгө эле эмес, туруктуу жашоо үчүн калып калган чет өлкөлүктөрдүн турагына айланууда. Дал ошол адамдар жергебизде жергиликтүү эл менен иш алып баруу, коомдук алака-катыш түзүү үчүн сөзсүз түрдө орток тил талап кылынат. Буга байланыштуу кыргыз тилин окуу зарылчылыгы жаралып, ал тилди кантип окуш керек жана кандай методикалар менен тез окуп үйрөнө алабыз деген маселелер пайда болот. Демек, тил үйрөнүү маселесинде жаңычылдык, интерактивдүү методдорду колдонуу, заманбап усул-ыкмаларды колдонуу, ар кандай кызыктыруучу

материалдар менен жабдуу, жана алдыңкы технологиялык жетишкендиктерди камтып сабак өтүү бүгүнкү күндө актуалдуулугун жаратты.

Негизги сөздөр: тил, глобалдашуу, жаңычылдык, интерактивдүүлүк, метод, интенсив, практика, тажрыйба

Аннотация: В статье исследуются исследования и исторические факты по обучению кыргызскому языку иностранцам и людям других национальностей. Учитывая тот факт, что изучение других языков стало актуальной проблемой в результате усилий разных языков и культур по общению друг с другом, наряду с течением глобализации, кыргызская земля представляет интерес не только для иностранцев, но также и для зарубежных стран. становится домом для соотечественников. Именно этим людям нужен общий язык для работы с местным населением и установления связей с общественностью. В связи с этим возникает необходимость выучить кыргызский язык, как выучить его и какие методы выучить быстро. Поэтому инновации в изучении языка, использование интерактивных методов, использование современных методов, предоставление различных интересных материалы, а также внедрение передовых технических достижений сделали курс актуальным сегодня.

Ключевые слова: язык, глобализация, инновации, интерактивность, метод, интенсивность, практика, опыт

Abstract: This article examines the research and historical facts on the teaching of the Kyrgyz language to foreigners and people of other nationalities. Given that the study of other languages has become a topical issue as a result of the efforts of different languages and cultures to communicate with each other, along with the current of globalization, the Kyrgyz land is of interest not only to foreigners, but also to foreigners. is becoming the home of the countrymen. It is these people who need a common language to work with the local people and establish public relations. In this regard, there is a need to learn the Kyrgyz language, how to learn the language and what methods can be used to quickly learn it. and the introduction of advanced technological advances has made the course relevant today.

Keywords: language, globalization, innovation, interactivity, method, intensity, practice, experience.

Кыргыз тилинин тарыхы кыргыз элинин тарыхы менен бирге бирде өнүгүп, бирде запкы көрүп, бирде оңолуп, бирде кор болуп келе жаткандыгы баарыбызга маалым. Совет бийлиги Кыргызстанга орношу менен кыргыз тили экинчи орунда калып, элибизге орус тилин үйрөнүү жана орус тили аркылуу жашоо- тиричилик кылуу зарылчылыгы туулган. Ушуга байланыштуу жергебиздин басымдуу бөлүгүндө, айрыкча шаар жеринде орус мектептер ачылып, жалаң гана орус тилинде билим берүү жүргүзүлүп келген. Ал эми, кыргыз тилин орус мектептерде окутуу 1992-жылдын баштап, алгач, Билим берүү министрлигинин буйругу менен 1-8-класстарга жумасына 2 сааттан, кийин 1992-жылдан тартып, төмөнкү жана жогорку класстарга 2- 3 сааттан окутуу киргизилген. Мына ошол күндөн тартып, Кыргызстанда кыргыз тилин Мамлекеттик тил мыйзамынын негизинде башка улуттардын өкүлдөрүнө окутууга, үйрөтүүгө жана ал аркылуу коомдук турмуштагы кызматын кеңейтүүгө маанилүү жолдор ачылган. Окуу программасынын негизинде окуу китептеринин иштелип чыгышы кыргыз тилин окутуунун андан ары өнүгүшүнө жана Республикабыздын тилибиз үчүн олуттуу иштерге киришишинен кабар берген. Ошентсе да, бүгүнкү күнгө чейин кыргыз тилин башка улуттун өкүлдөрүнө үйрөтүүгө карата изилдөө эмгектери, окуу куралдары, кызыктуу методикалары абдан аз.

Жалпы адамзаттык глобалдашуу агымы менен катар ар түрдүү тилдердин жана маданияттардын бири-бири менен байланыш түзүү аракетинин натыйжасында башка

тилдерди үйрөнүү актуалдуу маселеге айланды. Себеби адамдар бири-бири менен иш алып баруу үчүн, коомдук алака-катыш түзүү үчүн сөзсүз түрдө орток тил талап кылынат. Буга байланыштуу башка тилдерди окуу зарылчылыгы жаралып, ал тилди кантип окуш керек жана кандай методикалар менен тез окуп үйрөнө алабыз деген маселелер жаралууда. Демек, тил үйрөнүү маселесинде жаңычылдык, интерактивдүү методдорду колдонуу, заманбап усул-ыкмалар менен түшүнүрүү, ар кандай кызытыруучу материалдар менен жабдуу, жана алдыңкы технологиялык жетишкендиктерди камтып сабак өтүү бүгүнкү күндө актуалдуулугун жаратты. Кийинки күндөрдө Кыргызстанда орус тилдүүлөрдөн башка дагы, ар кандай шарттар менен убактылуу же туруктуу жашаган чет элдиктер көбөйүүдө. Себеби ар түрдүү социалдык, экономикалык билим берүү тармактары кеңейип, башка улуттун өкүлдөрүнүн Кыргызстанга болгон кызыкчылыктары пайда болду. Ошол себептүү башка тилдер менен катар, кыргыз тили дагы ондогон, жүздөгөн аудиториялардын кызыгуусун арттырып, акыркы күндөрү жаңычылдыкты талап кылып отурат. Алдыбызда, кыргыз тилин кыргыз эмес аудиторияга кантип үйрөтүү керек, кандай методиканы колдонуу зарыл, канткенде башка улуттун өкүлүн кыргызча сүйлөтө алабыз деген маселелер турат. Буга чейинки кыргыз тилин чет тили катары окутууга багытталган эмгектер саналуу гана. Демек бул маселе боюнча али алдыда көптөгөн жазыла элек эмгектер жатат. Башка тилдер сыяктуу биз дагы өз тилибизди байыркы, жатык, жөнөкөй, оңой тил катары башка улуттун өкүлдөрүнө үйрөнүү үчүн сунуштай алышыбыз, биздин методикабызды жеңилдетип иштеп чыгуу маселесин туудурат.

С.К. Рысбаев өзүнүн “Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун деңгээлдик системасы жана ага коюлуучу дидактикалык талаптар” аттуу эмгегинде кыргыз тилин башка улуттагы окуучуларга окутууда аткарылууга тийиш болгон төмөнкүдөй милдеттерди белгилеп кеткен.

1. Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн концепциясын эл аралык стандартка ылайык өркүндөтүп иштеп чыгуу
2. Концепциянын идеяларын жүзөгө ашыруу максатында кыргыз тилин системалык-деңгээлдик мамиле менен окутуунун мамлекеттик стандартын иштеп чыгуу
3. Кыргыз тилинин деңгээлдик системасына ылайык бирдиктүү окуу программасын түзүү
4. Экинчи тил катары деңгээлдеп окутуунун методологиялык негиздерин, методдорун жана принциптерин иштеп чыгуу.
5. Тил үйрөтүүнүн деңгээлдеринин ар биринин мүнөздөмөсүн тактоо, анын дидактикалык талаптарын иштеп чыгуу жана ар бир деңгээлинин натыйжаларын аныктоо. Ушул жана башка маселелерди санап көрсөтүү менен кыргыз тилинин системалык түрдө иштелип чыккан материалдардын топтомун жарыялоо, мектеп жана жоорку окуу жайларындагы алдыңкы мугалимдердин тажрыйбаларын жайылтуу, көнүгүүлөр топтомун иштеп чыгуу, жат жазуулардын, дилбаяндардын жыйнагын түзүү боюнча сунуштурун киргизип өткөн.

Ал эми Леонтьев А.А “интенсив, мотив, программа жана практика” деп бул төрт нерсени тил үйрөнүү маселесинде негизгилер катары белгилеп өткөн. Эми алардын ар бирин чечмелеп жана кыргыз тилин дал ушул методдор менен кантип үйрөтөбүз, аракет кылып көрөлү

1. Интенсив-адамдын тилди үйрөнүүгө ички кызыгуусунун жаралышы. Демек, башка улуттун өкүлдөрүндө кыргыз тилине болгон кызыгуусу, ага болгон ынтызарлыгы болушу керек. Бул ынтызарлыкты жаратуу үчүн, албетте, эң биринчиден муктаждык жаралуусу шарт. Андан соң окутуучунун багыты ар дайым студент үчүн ачык жана так маалыматтар менен камтылып туруусу шарт. Предметке эмес, ошол предметтен берген окутуучунун тажрыйбалуулугуна жараша кызыгып окуган учурлар турмушубузда көп эле кездешкен.

2. Мотив-сүйлөшүү зарылчылыгынын болушу, сүйлөшүү кырдаалынын түзүлүшү. Бул мугалимдин же окутуучунун ар бир сабакта кыргызча сүйлөшүү зарылчылыгын түзө алуусу, сүйлөшүү кырдаалын жарата алышы. Чет өлкөлүк студенттер сабак учурунда же башка кезиккен жерден дагы мугалим менен кыргызча саламдашып, кыргызча баарлашуу керек экенин автоматтык түрдө сезип туюусу жана аны күн сайын ишке ашырууга болгон ынтызарлыгы талап кылынат.

3. Программа-окуу китептерден жана материалдардан күн сайын зарыл лексикалык грамматикалык материалдарды окуп үйрөнүү. Албетте, студент ар бир жаңы сабакта жаңы сөздөр менен жана тил жөнүндөгү жаңы маалыматтар менен таанышат. Ал материалдар студенттин тил үйрөнүүдө курулуш материалдары боло алат.

4. Практика-үйрөнүп жаткан тилде көбүрөөк баарлашуу. Университетте, коомдук жайларда, дүкөндө, автобуста кыргыз жарандары менен кыргыз тилинде баарлашуусу. Кыргызча ырларды жаттоо менен тилин жатыктыруу. ж.б. Демек, кыргыз тилин үйрөтүүдө А.Леонтьев белгилеп кеткен төрт шартты колдонуу да өз натыйжасын берет десек болот.

Тилди окутууда ар бир доордун өзүнө жараша технологиялык, жаңычылдык методдору пайда болуп жүрүп отурат. Окутуунун жаңычылдыгы катары сүлөшүүдөгү керектүү болгон төмөнкүдөй кептик кырдаалдарды белгилей кетсек болот.

1. Саламдашуу(greeting)
2. Маалымат алуу (get information)
3. Сурап билүү(ask)
4. Тактоо (clarify)
5. Ниятин билдирүү(expressing your thoughts and ideas)
6. Сунуштоо (offerings)
7. Макул болуу (agreement)
8. Макул болбоо (disagreement)
9. Бекемдөө (strengthening the argument)
10. Ырастоо(conclusion)
11. Таануу (rememberance)
12. Жокко чыгаруу(negation)
13. Сүрөттөө (description)
14. Баяндоо(retelling/express)
15. Кабарлоо жана жарнамалоо.(informing and advertising)

Мына ушулардын бардыгы чет элдик жарандар менен студенттердин Кыргыз жеринде эл менен байланыш түзүү үчүн баарлашууда, маектешүүдө абдан керектүү боло турган кырдаалдар.

Кыргыз тилин чет тили катары окутууда стандартка белгиленген 4 көндүм аркылуу жүргүзүлүүгө тийиш.

- Окуу(read)
- Угуу (to study)
- Жазуу(to write)
- Сүйлөшүү(monologue duologue)

Дал ушул төрт көндүм бири-бири менен тыгыз байланышта, бири экинчисин толуктап жүрүп отурушу шарт. Маалымат материалдар, тексттер, көргөзмө куралдар, көнүгүүлөр да системалуу түрдө иштелип чыгып, бири-бирине уланып кетүүсү студенттердин оңой тил үйрөнүүсүнө көмөкчү болот. Үйрөтүү ыкмалары теориялык негизде берилип, бышыктоо иретинде практикалык сабактар өткөрүлөт. Ал эми тилди үйрөтүүнүн негизги максаты болуп, кыргыз алфавитин таанытуудан баштап, кыргыз тилинде пикир алышууга, туура жазууга, сүйлөөгө жетиштирүү. Чет өлкөлүк студенттер көбүнчө англис тилинде эркин сүйлөй алаарын эске алып, окуу куралдарын жана салыштырма грамматиканы кыргыз-англис тилдеринде иштеп чыгуу зарылчылыгы бар. Алгач тилди үйрөнөрдөн мурун

теориясын жана грамматикасын билүү керек. Демек, кыргыз тилин башка улуттан келен студенттерге окутуу, үйрөтүү үчүн эң негизгиси бирдиктүү план менен каралган бирдиктүү системалашкан окуу материалдары иштелип чыгуусу шарт.

Колдонулан адабияттар:

1. Баялиев К.А. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун коммуникативдик негиздери. Б.2011
2. Чыманов Ж.А. Кыргыз тилин окутуунун теориялык жана практикалык негиздери. Б. 2011
3. Чыныбаева Д.Т. Чет тилин окутууда чет тили менен эне тилинин карым катышы. Б. 2019
4. Леонтев А.А. Основы Психолингвистики. Москва. 1999.
5. Шарнас В.И. Об основном методе обучения. Журнал “Русский язык в национальный школе. №3, 1981.
6. Бекбоев И. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. Б. 2011.
7. Рысбаев С. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун теориялык жана практикалык маселелери. Б. 2011.
8. Рысбаев С., Добаев К., Абдухамидова Б. Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн өркүндөтүүнүн концепциясы. Бишкек. "Кутбилим". 10-август. 2012.